

najwyższej wagi, skąd wynika jej wartość. Świadczy także o niej jakość owego namysłu. Autor, nie bez pokory wobec uznanych koncepcji, odczytuje je na nowo i na tym materiale z lekkim niedopowiedzeniem tworzy szeroką, nowoczesną wizję człowieka. Nie mamy tu do czynienia z intelektualną, scholastyczną ekwilibrystyką – tezy są dobitne. Jeśli miałbym wskazać niedomagania, to wynikają one z treściowego niedosytu, który książka wywołuje. Być może jednak to jej główna zaleta – zachęta, niedomknięcie rozważań, które okaże się inspiracją i motywacją do rozmyślań. Mam jednak nadzieję, że Jarosław Gara nieraz jeszcze pochyli się nad tym tematem.

Krzywdzące byłoby twierdzenie, że to książka tylko dla pedagogów, psychologów i filozofów. Chyba trzeba by ją polecić jej głównemu, tytułowemu bohaterowi... Zachęcam do lektury.

Łukasz Michalski*

Danuta Wajsprych, *Między tradycją i nowoczesnością. Pedagogia integralnego rozwoju człowieka w ujęciu Mieczysława Majewskiego*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. J. Rusieckiego, Olsztyn 2008, ss. 222.

Przełom XX i XXI wieku stworzył specyficzny kontekst dla rozwoju dojrzewającego człowieka. Kultura, która w jakiś sposób dla każdej osoby stanowi punkt odniesienia w identyfikacji tego, co prawdziwe, dobre i dla czego warto żyć, stała się na poziomie kultury masowej kulturą subiektywizmu i relatywizmu. Charakteryzuje ją bowiem pluralizm wizji świata i systemów wartości, których ocena nie jest podejmowana w imię specyficznie rozumianej tolerancji. Dla edukacji, która postrzega swoją misję jako pomoc dojrzewającemu człowiekowi w poznaniu świata i odnalezieniu w nim sensu własnej egzystencji, taki kształt kultury łączy się z wieloma wyzwaniami. W pierwszym rzędzie musi ona jednak sama zidentyfikować, co jest prawdziwe i dobre; co służy dobru człowieka, a co prowadzi do jego degradacji, a w dalszej kolejności, uwzględniając zewnętrzne uwarunkowania, podjąć próbę poszukiwania takich metod wychowawczych, które pozwolą wychowankowi odnaleźć prawdę i dobro. Danuta Wajsprych w książce *Między tradycją i nowoczesnością. Pedagogia integralnego rozwoju człowieka* podjęła próbę rekonstrukcji poglądów pedagogicznych Mieczysława Majewskiego, jednego z najwybitniejszych teoretyków pedagogiki religijnej i katechetyki, wychodząc z założenia, że analiza jego propozycji, pojawiających się w odniesieniu do problemów społeczno-kulturowych drugiej połowy XX wieku w Pol-

---

* Mgr Łukasz Michalski, doktorant w Zakładzie Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego.

sce, pomoże zrozumieć współczesne problemy edukacyjne i znaleźć sposób na zaradzenie im.

Pierwsza część książki, nosząca tytuł *Sytuacja społeczno-religijna w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, poświęcona została na nakreślenie kontekstu, w jakim kształtowała się myśl pedagogiczna Mieczysława Majewskiego. Trzy rozdziały omawiające kolejno: (1) społeczno-kulturowe, eklezjalne i prawne aspekty wychowania religijnego; (2) kształtujące się w drugiej połowie XX wieku koncepcje edukacji religijnej; oraz (3) ujęcie nauczania religii jako edukacji rozumiejącej – przybliżają czytelnikowi sieć zależności, jakie istnieją między koncepcjami pedagogicznymi a sytuacją społeczno-kulturową, w jakiej się one rozwijają. Danuta Wajsprych pokazuje, że czas funkcjonowania Kościoła w uwarunkowaniach, tworzonych przez ustrój społeczno-polityczny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, wiązał się z licznymi ograniczeniami w działalności wychowawczej, ale równocześnie kształtował świadomość, że człowieka nie można rozważać wyłącznie w doczesnej perspektywie, gdyż w sposób naturalny poszukuje on odniesień eschatologicznych dla własnego życia. Z tego względu chrześcijaństwo należy postrzegać jako wartość prawdziwie humanistyczną, wzbogacającą człowieka, poszerzającą jego horyzonty, pogłębiającą kulturę duchową. O ile wpływ religii na jakość egzystencji konkretnej osoby pozostaje niezaprzeczalny, to problemem, z którym zmagają się edukacja religijna, jest poszukiwanie takich metod wychowawczych, które odpowiadając wyzwaniom czasu, wspierałyby dojrzewającego człowieka w jego rozwoju, także w wymiarze religijnym. Szczególnie ważnym miejscem edukacji religijnej była i jest katecheza. Jak pokazuje Danuta Wajsprych, lata pracy naukowej Mieczysława Majewskiego obfitowały w refleksji pedagogiczno-religijnej w próby znalezienia takich sposobów mówienia o Bogu, aby z jednej strony nie zamazać istoty chrześcijaństwa, a z drugiej strony pomóc wychowankowi w znalezieniu odpowiedzi na nurtujące go pytania. Autorka omawia spostrzeżenia, które pojawiły się jako wnioski z prób zastosowania dydaktyki herbartowskiej do edukacji religijnej, następnie kreśli wady i zalety nauczania religijno-moralnego, by z kolei ukazać, w jaki sposób starano się przezwyciężyć niedomagania tej metody w koncepcji kerymatycznej. Ta ostatnia nie była zresztą pozbawiona ograniczeń, które starano się wyeliminować w koncepcji egzystencjalno-antropologicznej. Charakteryzując poszczególne koncepcje, autorka zmierza do przedstawienia koncepcji integralnej, która wolna jest od nadmiernego intelektualizmu, nadmiernej koncentracji na ludzkich problemach i zbytniego od nich oderwania poprzez koncentrację na tematach biblijno-teologicznych. Tę koncepcję rozwijał w swojej pracy Mieczysław Majewski, odnajdując inspirację zarówno w dokumentach Soboru Watykańskiego II i innych dokumentach Kościoła, jak również w pracach czołowych katechetów i teoretyków wychowania religijnego z Francji oraz obszaru niemieckojęzycznego, a zwłaszcza M. Stallmanna oraz K. E. Nipkowa.

Część druga książki, zatytułowana *W poszukiwaniu nowego modelu wychowania religijnego w twórczości M. Majewskiego*, zawiera rekonstrukcję poglą-

dów Mieczysława Majewskiego. Prowadząc rozważania w kluczu historycznym, autorka nie tylko przybliżyła jego teorię pedagogiczną, ale pokazuje również, jakim tokiem przebiegały badania, których zwieńczeniem był model edukacji integralnej. Po krótkim wprowadzeniu biograficznym w rozdziale pierwszym ukazane zostały analizy Majewskiego, podejmowane w ramach pracy doktorskiej, których przedmiotem był system prewencyjny św. Jana Bosko, a zwłaszcza funkcjonująca w jego ramach katecheza oratoryjna. Rozdział drugi dotyczy antropologiczno-egzystencjalnego modelu wychowania, którym Majewski zajął się w ramach pracy habilitacyjnej. Dostrzegając jego zalety, starał się zaadoptować go, udoskonalić i dostosować do uwarunkowań edukacji religijnej w Polsce, ale wskazywał również na jego wady, do których zaliczał przede wszystkim naturalizowanie wychowania religijnego, podważanie jego zasad i relatywizowanie jego oddziaływań czy tworzenie luk w interpretacji rzeczywistości. Owe wady wynikają z założenia koncepcji antropologiczno-egzystencjalnej, według którego to problemy przeżywane przez wychowanka stanowią punkt wyjścia w edukacji religijnej. Rozdział trzeci poświęcony został na omówienie wychowania i nauczania integralnego według Mieczysława Majewskiego. Danuta Wajsprych przybliżyła najpierw teorie, które pomogły Majewskiemu w jego poszukiwaniach koncepcji integralnego nauczania i wychowania, zwracając szczególną uwagę na sformułowaną przez francuskiego katechetyka i pedagoga religii Josepha Colomba zasadę wierności Bogu i człowiekowi. Na tym fundamencie autorka przedstawia podstawowe wymiary edukacji integralnej: biblijny, eklezjalny, liturgiczny, egzystencjalny, ekumeniczny, kulturowy i eschatologiczny; jak również analizuje strukturę modelu integralnego nauczania i wychowania: jego cel, istotę, osobowo-wspólnotowy podmiot, treści oraz metody. W swojej refleksji podkreśla, że Majewski był świadomy, iż integralność edukacji religijnej powinna być konsekwencją jej partycypacji w dialogu Boga z człowiekiem. Część druga pracy dopełniana jest przez rozdział, którego przedmiot stanowi formacja pedagogów. Jak wynika z charakterystyki poglądów Mieczysława Majewskiego, dokonanej przez Danutę Wajsprych, twórca koncepcji edukacji integralnej zwracał dużą uwagę na tę formację. Był świadomy, że każdy model edukacji religijnej domaga się innej formacji pedagoga. Za szczególnie istotne dla modelu integralnego uznawał doświadczenie religijne, które może być podstawą świadectwa.

W ostatniej części autorka podjęła próbę oceny pedagogii integralnego rozwoju człowieka z perspektywy wyzwania, jakie przed edukacją stawia współczesny kontekst społeczno-kulturowy. Jak sama zauważa we wstępie do tej części pracy, nie jest łatwe obiektywne spojrzenie na koncepcję rozwoju integralnego w sytuacji, gdy subiektywnie jest się do niej przekonany. Swoje rozważania autorka dzieli na dwie części. W rozdziale pierwszym uzasadnia konieczność integralnego wychowania dojrzewającego człowieka, uwzględniającego aspekt religijny, ze względu na ogólny, humanistyczny rozwój człowieka. Podkreśla szczególnie znaczenie wartości transcendentalnych dla uporządkowania i zbudowania osobistego systemu wartości, stanowiącego dla konkretnej jednostki

wyznacznik sensu życia i punkt orientacyjny w aktywności podejmowanej na co dzień. Jak przekonuje Danuta Wajsprych, takiej orientacji potrzebuje szczególnie współczesny człowiek, funkcjonujący w kontekście pluralizmu aksjologicznego, intensywnych przemian społeczno-kulturowych i naukowo-technicznych, jak również sekularyzacji wielu dziedzin życia. W rozdziale drugim ukazane zostało z kolei znaczenie koncepcji integralnej dla współczesnego modelu edukacji religijnej. Jej aktualność związana jest zwłaszcza z faktem uczestnictwa w edukacji religijnej wielu osób, które wychowują się w środowiskach zlaicyzowanych i w związku z tym nie posiadają żadnego doświadczenia religijnego. Autorka wyraża przekonanie, że model integralny pozwala dotrzeć do konkretnego człowieka, a równocześnie nie prowadzi do typowo świeckiego, zamkniętego na Boga humanizmu. W tym wymiarze Danuta Wajsprych wskazuje na bliskość modelu integralnego z modelem konfesyjno-dialogicznym, wypracowanym w ramach ewangelickiej refleksji pedagogiczno-religijnej.

Prezentowana publikacja warta jest tego, by się nad nią pochylić z kilku względów. Po pierwsze, uzasadnia potrzebę edukacji religijnej, ale nie ze względów konfesyjnych, tylko typowo humanistycznych – ze względu na konkretnego człowieka, który bez transcendentnych odniesień jawi się jako niepełny w swym człowieczeństwie. Po drugie, w książce przedstawiony jest model wychowania, który może zostać potraktowany nie tyle jako określona koncepcja wychowawcza, co bardziej jako swoista zasada, którą kierowanie się w praktyce wychowawczej wspiera dialog wychowanka z Bogiem, ale nie buduje u niego religijności zamkniętej, fundamentalistycznej (w negatywnym tego słowa znaczeniu), niezdolnej do dialogu i tolerancji. Te dwa argumenty przemawiają za tym, aby książkę Danuty Wajsprych polecić zarówno teoretykom wychowania (i to nie tylko religijnego, ale zwłaszcza tym, którzy teleologię wychowania budują wyłącznie w oparciu o cele doczesne), jak również praktykom, gdyż można z niej odczytać kryteria wartościowej pedagogii, uwzględniającej aspekt religijny. Czytając książkę Danuty Wajsprych, warto także zwrócić uwagę na to, jak gruntowne studia w dziedzinie edukacji religijnej podjął Mieczysław Majewski. Stworzenie koncepcji integralnej poprzedzone zostało wcześniejszymi szczegółowymi badaniami nad funkcjonującymi już modelami i analizą ich zalet oraz wad. Przykład badań Mieczysława Majewskiego pokazuje, że wartościową teorię buduje się na osiągnięciach i doświadczeniu wcześniejszych pokoleń, a w związku z tym praca naukowa powinna być oparta na studium tego, co w danej dziedzinie już osiągnięto.

Jarosław Horowski*

---

* Dr Jarosław Horowski, adiunkt w Pracowni Pedagogiki Filozoficznej i Chrześcijańskiej Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK.